

Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması

Land Demands of Greece at the Paris Peace Conference (1919) and The Decision of Occupation of Western Anatolia

Hasan DEMİRHAN*

Öz

Yunanistan, 1919 yılında yapılan Paris Barış Konferansı'na Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biri olarak katıldı. Yunanistan'ın lideri Venizelos'un amacı, Paris Barış Konferansı'nda ülkesinin sınırlarını genişleterek Megali İdea hayalini gerçekleştirmektir. Paris Barış Konferansı'nda iddialarını kabul ettirmek için Venizelos yalan yanlış nüfus istatistiklerini, propagandanın gücünü, Avrupa'daki Yunan dostlarını ve siyasi yeteneklerini kullandı. Talep ettiği topraklarda Yunan nüfusunun Türk nüfusundan daha fazla olduğunu ve bu bölgelerde Türklerin Yunanlara zulmettiğini iddia etti. Konferansta, Avrupalı büyük devletlerin onayı olmadan gerçekleşen İtalyanların Anadolu işgallerini lehinde kullandı ve Yüksek Konsey üyelerini etkilemeyi başardı. 6 Mayıs günü Venizelos'un diplomatik çabaları sonuç verdi ve Yüksek Konsey Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgaline izin verdi. Yüksek Konsey'in kararını takriben, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan birlikleri İzmir'e çıktılar.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, Yunanistan, İşgal, Batı Anadolu

Abstract

Greece attended the Paris Peace Conference in 1919 as one of the victorious states of the First World War. The aim of Venizelos, the leader of Greece was to realize his dream of Megali İdea by extending the borders of his country at the Paris Peace Conference. To assert his claims Venizelos used unrealistic population statistics, the power of propaganda, his Greek friends in Europe and his politic abilities. He claimed that the Greek population in the territory he demanded was more than the Turkish population and the Turks persecuted the Greeks. He used the Italian occupation of Anatolia without the permission of European states in favor and he managed to impress the members of the Supreme Council. On 6 May, Venizelos' diplomatic efforts came up with result and the Supreme Council allowed Greece to occupy Western Anatolia. Following the decision of the Supreme Council, on 15 May 1919, the Greek troops landed in İzmir.

Key Words: Paris Peace Conference, Greece, Occupation, Western Anatolia

Giriş

Birinci Dünya Savaşı tüm dünyada büyük ekonomik çöküntü ve siyasi karışıklıklara çok sayıda insan kayıplarına ve çözülmesi zor görülen sosyal çalkantılara sebep oldu. Savaşın sonunda savaşın galip devletler savaşın getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve mağlup devletler ile imzalayacakları barış antlaşmalarının taslaklarını hazırlamak için Paris'te bir konferans düzenlemeye karar verdiler. Paris Barış Konferansı'na toplam 32 ülke katıldı. Ancak konferansı yönlendiren devletler İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Japonya idi (Toynbee, 2007, s. 83). Konferansın açılış günü olarak özellikle yaklaşık yarım asır önce Almanya'nın kuruluş günü olan 18 Ocak seçilmişti. Bu tarihten itibaren Paris, 1919 yılında dünyanın merkezi, temyiz mahkemesi, parlamentosu olacak; tüm korkuların ve umutların odak noktası haline gelecekti. Paris, dünyanın başkenti olmuştu. (Macmillan, 2004, s. 1)

Paris Barış Konferansı başlamadan önce, konferansın katılımcılarından ve etkili isimlerinden biri olan Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada savaş sonrasında kurulacak dünya düzenini şekillendirecek düşüncelerini açıkladı (Kissinger, 2009, s. 216). Wilson'un öne sürmüş olduğu prensiplere göre, uluslararası sistemin barış üretebilmesi için klasik sömürgeci ve yayılcı anlayışın değişmesi zorunluydu. Bu prensiplerin on ikinci maddesi özellikle Osmanlı Devleti ve bu devletin yönetimi altında yaşayan azınlıkları için ortaya konmuştu. Bu madde "Osmanlı

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü, hasandemirhan@hotmail.com

Devleti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin bağımsızlığının sağlanması, Türk egemenliği altında bulunan diğer uluslara özerk bir gelişme için tam ve engelsiz fırsatın sunulması, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının uluslararası garanti altında tüm devletlerin ticaret gemilerine açılması" şeklindeydi. Ancak Osmanlı Devleti'nde yaşayan diğer uluslara özerklikler önerilmesi savaşın galiplerinden İngiltere, Fransa ve İtalya'nın çıkarlarıyla çelişmekteydi. Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri İngiltere ve Fransa, Almanya'nın gücünün sınırlandırılmasını ve kolonilerine savaş ganimeti olarak el koyulmasını istiyorlardı. (Kasalak & Deveci, 2017, s. 298-299). Bu üç devletin dışında, savaş sürecinde galip devletlerle ittifak yapmış diğer devletler ve milletler de yeni kurulacak dünya düzeninde yerlerini almak ve bu düzende konumlarını daha da güçlendirmek amacındaydılar.

Paris Barış Konferansı'nın çalışmaya başlaması ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın devlet ya da hükümet başkanları ile dışişleri bakanları Yüksek Konsey'i (Onlar Konseyi) oluşturdular. Bu konseyin görevi barış konferansında söz konusu konularla ilgili alınan kararların hayata geçirilmesini sağlamaktı (Toynbee, 2007, s. 83). Mart ayının sonunda, Paris Barış Konferansı kritik dönemine yaklaşırken, Yüksek Konsey dışişleri bakanlarını ve Japonları devreden çıkarmış; Dörtler Konseyi haline gelmişti. Bu konseyin üyeleri İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau, İtalya Başbakanı Vittorio Emanuele Orlando ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson idi. Yüksek Konsey ya da Dörtler Konseyi olarak adlandırılacak bu konseyin toplanmasındaki amaç maiyetleri ve sekreterleri olmadan sadece liderlerin bir araya gelerek büyük sorunları aralarında çözmek istemeleriydi. (Macmillan, 2004, s. 57). Konferanstaki sorunların çözümü için kurulan bu konseylerin dışında, tartışmalı bazı konuları çözüme kavuşturmak için komiteler kuruldu. Paris Barış Konferansı elli sekiz komiteyle işe başladı ve bu komitelerin çoğu toprak sorunlarıyla ilgilendi. (Kissinger, 2009, s. 219).

Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na dahil olması

Yunanistan 1830 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmış ve kurulduğu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin aleyhinde topraklarını genişletmişti. Yunanistan'ın bu politikası Avrupa'nın büyük devletleri tarafından destekleniyordu. Bu devletler, Yunanistan'ın kuruluşundaki hamileri İngiltere, Fransa ve Rusya idi.¹ Yunanlar devletlerini kurduktan sonra Türk ordusu tarafından Anadolu'da büyük bir yenilgiye uğratıldıkları 1922 yılına kadar Megali İdea dedikleri bir hayalin peşine düşerek büyük Yunanistan'ı kurmak ve İstanbul'u ele geçirip Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek hayaliyle yaşadılar. Yunanistan 1864 yılında İyonya Adaları'nı, 1881 yılında da Teselya'yı İngiltere'nin yardımıyla ele geçirdi (Delaziou, 2002, s.47). Ancak onu Megali İdea hayaline yakınlaştıracak olan kişi Yunan lider Elefterios Venizelos idi.

Elefterios Venizelos 1909'da askeri bir darbeyle (Gudi Darbesi) Yunanistan'da iktidara geldi ve kısa bir süre içerisinde Yunanistan'da yapmış olduğu reformlar ile kendini ispatladı. Venizelos'un liderliğinde Yunanistan, Balkan Savaşları sonrasında Girit Adası dâhil olmak üzere, topraklarını iki kat genişletmeyi başardı. Balkan Savaşları sonucunda Güney Epir'i, Selanik dâhil olmak üzere Makedonya'nın büyük bir bölümünü ve Ege Adaları'nın büyük bir kısmını ele geçiren Yunanistan, yüz ölçümünü 65.000 kilometrekareden 118.000 kilometreye çıkardı. Nüfusu da 2.666.000'den 4.363.000'e yükseldi (Demirhan, 2012, s. 33-34).

¹Yunanistan'ın 1821-1830 yılları arasındaki Osmanlı Devleti'ne karşı isyan süreci ve Avrupalı Devletlerin bu isyan sürecinde Yunanistan'a yardımları hakkında geniş bilgi için bakınız Hasan Demirhan, "Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı", İdil Yayıncılık, İstanbul 2016

Balkan Savaşları sonrasında sınırlarını genişleten Yunanistan, Avrupalı devletler için Akdeniz'de güçlü bir müttefik olarak ortaya çıkmıştı. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başladığında İtilaf Devletleri İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanistan'ın İttifak Devletleri'ne karşı savaşa dahil olmasını istiyorlardı. Yunanistan'ın savaşa dahil olması İtilaf Devletleri'ne Akdeniz'de bir üstünlük sağlayabilir ve Balkanlar'da Avusturya ve Bulgaristan ile aynı anda savaşmak zorunda kalan Sırbistan'ı rahatlatılabildi. Savaş başladığında iktidarda bulunan Venizelos İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılmak istiyordu. Venizelos'a göre savaşı İtilaf Devletleri kazanacak ve Yunanistan galip devletlerin yanında savaşa girerek Megali İdea hayalini gerçekleştirebilecek fırsatı yakalayacaktı. Ancak Yunanistan Kralı Konstantin, Venizelos gibi düşünmüyor ve savaşı Almanya'nın kazanacağına inanıyordu ancak ülkesini tehlikeye de atmak istemiyordu. Konstantin'e göre bu durumdaki en iyi seçenek tarafsız kalmaktı. Bu süreçte İtilaf Devletleri 23 Ocak 1915 tarihinde Yunanistan'a savaşa İtilaf Devletleri yanında girmesi koşuluyla Anadolu'nun batı kıyılarında toprak teklif ettiler (Pallis, 1995, s. 29). Bu tekliflerinin Kral Konstantin tarafından ret edilmesi üzerine yeni tekliflerine Aydın vilayetini dahil ederek 12 Nisan 1915 tarihinde tekrarladılar. Ancak Kral Konstantin tavrını değiştirmede (Bayur, 1991, s. 412) İngilizler tarafından Yunanistan'a son toprak teklifi ise 13 Ekim 1915 tarihinde yapıldı. Bu teklifte İngiltere Yunanistan'ın İtilaf Devletleri yanında savaşa dahil olması karşılığında Kıbrıs Adası'nı vaat ediyordu. Ancak bu teklifte ilk ikisi gibi Kral Konstantin tarafından ret edildi (Woodhouse, 1985, s. 79). İtilaf Devletleri 1915'de savaşa girmesi için ikna edemedikleri Yunanistan'ı baskı yaparak 27 Haziran 1917'de yanlarında savaşa katılmaya mecbur bıraktılar (Demirhan, 2012, s. 192-193). Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'na katıldıktan kısa süre sonra savaş sona erdi ve Yunanistan büyük bir asker kaybına uğramadan kazanan tarafta olmayı başardı. Venizelos, savaşın sonunda yapılacak Paris Barış Konferansı'nda elde etmek istediği Batı Anadolu toprakları için avantajlı bir konuma geldi. Ancak savaşa geç katılması Yunanistan için bir dezavantaj gibi görünüyordu. Venizelos bu dezavantajını kişisel yetenekleri ve yapacağı propaganda çalışmaları ile ortadan kaldıracaktı.

Venizelos'un Paris Barış Konferansı öncesi faaliyetleri

Venizelos, 1918 yılının sonbaharında, savaşın hemen sonrasında Megali İdea fikrini gerçekleştirmek için gayretli ve özenli bir kampanyaya başladı. Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin liderlerinin desteğini kazanmak istiyordu (Montgomery, 1994, s. 259). Bunun için ilk önce propaganda çalışmalarına hız verdi. Yunanistan propaganda çalışmasını iki dönemde gerçekleştirecekti. 1918 yılı boyunca süren birinci dönemde; Yunanistan'ın savaştaki gayreti, Bulgarların işlediği cinayetler ve Makedonya üzerinde Bulgaristan'ın hakkının bulunmadığı konusu işlendi. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ise Yunan propagandasının ikinci dönemine geçildi ve Venizelos'un talep ettiği topraklarda Yunan nüfusunun çoğunlukta olduğu ortaya atılarak toprak taleplerinin haklı olduğu kanıtlanmaya çalışıldı (Erdem, 2009, s.115).

Venizelos'un bu yoğun ve yorucu propaganda çalışmaları, diplomatlara ve "eski moda" siyasetçilere göre bir iş değildi. Bu yüzden propaganda için etkili çalışmalar yapabilecek elemanlar genç, dinamik ve Venizelos'a bağlı kişiler arasından seçildi. Yunanlar Avrupa'nın önemli merkezlerinde propaganda büroları açtılar. Propagandada sürecinde görev alacak kimseler kişisel ilişkilerini kullanarak salon toplantıları ve konferanslar düzenlediler. Bunların dışında gazetelerde makalelerde mektuplar yayımlandı. Avrupa'nın büyük şehirlerinde Yunanistan'ın iddialarını destekleyen kitaplar ve broşürler basıldı. Avrupa başkentlerinde dernekler, komiteler kuruldu ve siyasetçiler üzerinde baskı grupları oluşturuldu (Kitsikis, 1974, s. 69-73). Yunanistan'ın propaganda çalışmaları Paris Barış Konferansı'nda kendisine büyük bir güç kazandırdı.

Yunanistan konferans öncesi Londra'daki temsilcisi Kaklamonos ile İngiltere'ye taleplerini içeren bir yazı gönderdi: a)Makedonya'da Yunanistan adına bazı düzenlemeler yapmak. b)Avrupalı Devletlerin rızası ve İtalya'nın uygun bulmasıyla 1914 Ekim ayında Yunan birlikleri tarafından Kuzey Epir'de ele geçirilen topraklar ile sınırlı bir bölgenin Yunanistan'a katılması. c)Nüfusunun tamamı Yunan olan On İki Ada ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a bırakılması. d)Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra çoğunluğu Yunan olan bölgelerin kısmen veya tamamen Yunanistan'a katılması (İzmir bölgesi), veya alternatif olarak sorunlu bölgelerde yerel özerkliklerin kurulması. e)Anadolu'da savaş sırasında topraklarını terk eden Yunanlı göçmenlerin evlerine geri dönmeleri ve malları ile ilgili olarak düzenlemelerin yapılması. Kaklamonos, Kuzey Ege Adaları hakkında herhangi bir talepte bulunmamıştı. Çünkü bu adalar zaten İtilaf devletleri tarafından Yunanistan'a verilmiş bulunuyordu. Bu dilekçedeki ikinci önemli nokta ise, Kaklamonos'un Kıbrıs ile ilgili herhangi bir talepte bulunmamış olmasıydı. Bunun sebebi de Venizelos'un 1918 yılında İngiliz diplomat Granville'den savaşın sonunda İngiltere Hükümeti'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vereceği sözünü zaten almış olmasıydı (Diomidis, 1978, s. 63-64).

Venizelos 9 Ekim'de Atina'dan Paris'e yola çıktı. Paris'te davet edilmediği halde İngiltere, Fransa ve İtalyan başbakanlarının görüşmelerine katılarak İtalyanların Anadolu'daki isteklerinin önüne geçmek istiyordu. Şimdi kârlı bir barış için kavgaya başlama vaktiydi. Venizelos 12 Ekim'de Paris'teki Lyon Garı'na ulaştığında barış için toplanan liderler Paris'ten ayrılmışlardı. Liderler toplantıda Osmanlı Devleti ile hiçbir şekilde ayrı ayrı antlaşma yapılmaması kararını almışlardı. Venizelos liderlerin Paris'ten ayrılmış olduklarını öğrendikten bir gün sonra Londra'ya doğru yola çıktı. 15 Ekim'de Lloyd George ile Londra'da gayri resmi bir öğle yemeği yedi. İkili bu görüşmede Anadolu'da yaşayan azınlıkların Türk yönetiminin bir parçası olarak kalmaları durumunda uluslararası bir idareci tarafından korunması konusunu konuştular (Dalby, 2004, s. 87-90). Venizelos bu görüşmeden yaklaşık on beş gün sonra 2 Kasım 1918 tarihinde Lloyd George'a bir mektup göndererek Yunanistan'ı Paris'teki görüşmelerde desteklemesini istedi. Venizelos bu özel mektubuna Wilson prensiplerine göre hazırladığı ve Yunanistan'ın konferansta dile getireceği iddialarını içeren bir memorandumu da ekledi (Smith, 2008, s. 157-158). Venizelos, memorandumunda Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Yunanların özgürlüğe kavuşturulmasını istiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a tekliflerini hatırlatarak kral Konstantin'i suçladı. Ancak kendisi İtilaf Devletleri'nin yanında Yunanistan'ı savaşa sokmak için çok çabalamıştı ve bunu 1917'de başarmıştı. Şimdi bu çabasının ve Yunan halkının ödüllendirilmesini istiyordu (Diomidis, 1978, s. 73).

Venizelos, Lloyd George'a göndermiş olduğu mektubun ardından, Kasım ayının son günlerinde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'na da bir muhtıra gönderdi. Muhtırada Anadolu'daki Hıristiyanların bir katliam tehdidi ile karşı karşıya olduğu bildiriliyordu. Venizelos gönderdiği bu muhtıra ile Yunanistan'ın Anadolu'daki emellerine başkan Wilson'un ve Amerikan Hükümeti'nin desteğini temin etmek ve İzmir'in işgali için altyapı oluşturmak amacındaydı (Köse, 2014, s. 218).

Venizelos, İngiltere'nin ve Amerika'nın desteğini sağlamak için yapmış olduğu başvurularından sonra Fransa'nın desteğini kazanmak için de eline iyi bir fırsat geçirdi. İtilaf Devletleri savaşın sonunda kamuoylarındaki baskılar yüzünden askerlerini terhis etmek zorunda kalmışlardı. Ancak şimdi Ukrayna'da Bolşeviklere karşı savaşmak için askere ihtiyaç vardı. Venizelos bundan yararlanmak için Fransız Başbakanı Clemenceau ile bir görüşme yaptı ve anlaştı. Yunanistan Ukrayna'ya iki tabur asker göndermeyi teklif etmişti. Fransızlar bu yardım karşılığında Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'nda Trakya'daki ve İzmir'deki iddialarına rıza gösterecekler ve destek olacaklardı. Clamenceau bu teklifi kabul etti. Ancak

Yunanistan'ın İzmir'deki iddialarına destek için İngiltere'nin ve Amerika'nın desteğini şart koşmaktaydı (Delaziou, 2002, s.69).

Venizelos daha görüşmeler başlamadan İngiltere'ye, Fransa'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne destek için başvurularında bulunmuştu. Şimdi sıra Paris'te, konferansta mücadele etmeye gelmişti. Venizelos ve Yunan delegasyonu 7 Aralık'ta konferansa katılmak için Atina'dan Paris'e yola çıktı (Delaziou, 2002, s.71) Ancak Venizelos ve Yunan delegasyonu Paris'e gitmeden önce Roma'ya uğradılar. Venizelos Roma'da iki önemli görüşme gerçekleştirdi. Bunlardan biri İtalyan Başbakanı Orlanda, diğeri ise İtalyan Dışişleri Bakanı Sannino ile idi. Venizelos'un Roma'ya uğramasındaki amacı Paris Barış Konferansı öncesinde İtalya ile Kuzey Epir ve On İki Adaların geleceği konusunda görüşüp bir ön anlaşmaya varmaktı. Orlando ilk olarak bu konularda Venizelos ile görüşmeyi ve anlaşmayı uygun buldu. Ancak Sannino Venizelos'un tekliflerini dinleme taraftarı bile değildi. Sannino'nun bu tavrı Venizelos'u çok sınırlendirdi. Venizelos, Sannino'nun tutumu karşısında On İki Ada'yı 6 yıldır yöneten İtalyanların adalardaki Yunan yerleşimciler ile Yunanistan arasındaki iletişimi kestiklerini, Kuzey Epir'deki İtalyan temsilcilerin Yunanlılara kötü muamele ettiklerini, bölgede bulunan 130 Yunan okulunun İtalyan otoriteler tarafından kapatıldığını belirtti. Bölgede anti Yunan propagandası yapılmakta olduğunu da sözlerine ekledi (Foreign Office (F.O.) 286/702, 213131). Venizelos'un Kuzey Epir ve On İki Ada konusundaki sözlerinden sonra İtalyan Dışişleri Bakanı Sannino, Venizelos'a niçin İngiltere'nin elinde olan Kıbrıs'ı istemediğini sordu. Venizelos 1915 yılında İngiltere'nin Yunanistan'a Kıbrıs'ı zaten teklif ettiğini açıkladı. Ayrıca Kıbrıs heyetinin Londra'ya geldiğini ve İngiltere'ye Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi için baskı yaptığını, İngiliz yetkililerin Kıbrıs heyetinin Londra'ya seyahatlerinde yardımcı olduklarını anlattı. Eğer mecbur kalırsa konferansta Yunanistan'ın Kıbrıs'ı İngiltere'den isteyebileceğini; ancak On İki Ada ile Kıbrıs arasında herhangi bir yakın ilişkinin bulunmadığını ve iki durumun karşılaştırılmasının yanlış olduğunu söyledi. Son olarak da Venizelos Sannino'ya dönerek; Eğer İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a verirse, İtalya On İki Adalar'ı Yunanistan'a verecek mi? diye sordu. Sannino bu soru karşısında sessiz kaldı (Diomidis, 1978, s. 110). Venizelos görüşmelerin sonunda üstü kapalı bir tehdit ile bu sorunların Paris'te barış konferansında masaya yatırılmadan önce iki devlet arasında çözülmesini istediğini söyledi. Ancak bu görüşmelerden Venizelos adına olumlu bir sonuç çıkmadı (F.O. 286/702, 213131).

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'na katılımı ve 30 Aralık memorandumu

Venizelos ve Yunan Heyeti 12 Aralık'ta Paris'e ulaştılar ve İngiliz delegasyonunun kaldığı yere yakın olan Hotel Mercedes'in üç katına yerleştiler. Yunan Heyeti'nde sadece 19 kişi vardı. Ancak 80 kişilik oda tutmuşlardı. Yunan Heyeti'nin en önemli siması Venizelos'tu. (Macmillan, 2004, s. 341). Venizelos kısa zamanda Paris görüşmelerinde en çok ilgi çeken kişi olmayı başardı. Venizelos'un ülkesindeki kaderinin Paris Barış Konferansı'ndaki başarısına bağlı olduğunun da farkındaydılar. (Hind, 1978, s. 37-38)

Venizelos'un bu etkileyiciliğinin altında onun çalışkanlığı ve diplomasi anlayışı yatmaktaydı. Venizelos'a göre diplomasi eski geleneksel çizgide diplomatların değiş tokuşu değildi. Diplomasi çok geniş bir anlamı olan ve birçok enstrümanla desteklenmesi gereken bir alandı. Bu düşünceyle Venizelos diplomaside propaganda çalışmalarını, medyayı, kişisel dostlukları ve etkili yabancıları kullanırdı. Bununla birlikte Venizelos baskın bir karakterdi ve muhalefete dayanamazdı. Dışişleri Bakanı Politis, Romanos ve Kaklamanos gibi büyükelçileri danışmanı olarak kullanırdı (Smith, 2008, s. 137-138). Venizelos'un Hotel Mercedes'te konukları büyüleyen, önemli heyetlerin nispeten küçük üyeleriyle dostluk kurmak için zaman ayırabilen, hep el altında bulunan ve her zaman insanları ikna etmeyi başaran bir profili vardı. İngiliz temsilci Harold Nicolson Venizelos hakkında babasına şöyle yazıyordu:

Venizelos'un burada sahip olduğu yeri size anlatamam! Avrupa'da iki büyük adam varsa bunlar Venizelos'la Lenin'dir. Konuşması, “sevimsizliğin çeteciliğın, dünya politikasının, yurtseverliğin, cesaretin, edebiyatın garip bir karışımı gibiydi ve her şeyin üstünde, Venizelos, gözlüklerinin altından gülümseyen gözleri pırıl pırıl, başında siyah ipek takkesiyle iri yarı bir adamdı (Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, 1978, s. 78).

Venizelos, Paris'e gelir gelmez çalışmalarına başladı. İlk olarak Londra'da Yunanistan adına propaganda çalışmalarını yürüten Kaklamonos'un tavsiyesi üzerine Amerika'nın desteğini aramalıydı. Venizelos Paris'e ulaştığında Fransızlar Yunanistan'a destek konusunda bölünmüşlerdi ve Osmanlı'nın kaderi konusunda çekingen davranıyorlardı. Yunanlıların toprak iddialarını destekleyen İngiltere'nin Yunan iddialarının kabul edilmesinde Amerika'nın tarafsızlığını ve İtalya'nın karşıtlığının üstünden gelmesi zor görünüyordu. Venizelos bu tablo karşısında derhal Amerikan Başkanı Wilson'un desteğini kazanmak için kendisi ile bir görüşme fırsatı aramaya başladı ve 16 Aralık'ta Wilson ile görüşme şansını yakaladı. Venizelos görüşmede Wilson'un çok önem verdiği Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını desteklediğini ifade ettikten sonra Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'ndaki toprak iddialarını açıkladı. Wilson Venizelos'un iddialarını dinledikten sonra bu iddialarını Amerika'nın Balkanlar'dan sorumlu delegesi Cilve Day'a ayrıntılı bir şekilde sunmasını istedi. Venizelos, bunun üzerine 12 saatlik sıkı bir çalışmanın ardından “1919 Paris Barış Konferansı'nda Önce Yunanistan” adlı memorandumunu hazırladı (Diomidis, 1978, s. 115). Venizelos'un 30 Aralık 1918'de hazırlayıp, 1919 yılının ilk günlerinde farklı dillere çevirterek dağıtmış olduğu bu memorandum, Paris Barış Konferansı'nda Yunan taleplerinin gövdesini oluşturacaktı.

Venizelos, 30 Aralık'ta hazırlamış olduğu memorandumuna ilk olarak savaşın kesin galibi olan İtilaf Devletleri'nin Avrupa'daki ülkelerin kesin veya kesine çok yakın olarak politik sınırlarını etnik prensipleri dikkate alarak çizebileceklerine vurgu yaparak başlıyordu. Bundan sonra Wilson'un nüfus çoğunluğu prensibine uygun olarak Yunan nüfusunu Osmanlı'da ve Balkanlar'da şu şekilde ifade ediyordu:

Yunanistan Krallığı'nda 4.300.000, Kuzey Epir ve Arnavutluk'ta 151.000, Trakya ve İstanbul Bölgesi'nde 731.000, Balkan Savaşları'ndan önce Bulgaristan'da 43.000, Anadolu'da 1.694.000, On İki Ada'da 102.000, Kıbrıs Adası'nda 235.000, Mısır ve Afrika'nın diğer bölgelerinde 150.000; Kuzey ve Güney Amerika'da 450.000, Güney Rusya'da 400.000 Yunan bulunmaktaydı.

Yunan nüfusunun toplamı 8.256.000 ve bu nüfusun %55 i Yunanistan sınırları içinde geri kalan %45'lik kısmı ise Yunanistan'ın sınırları dışında yaşamaktaydı. Belki Yunan sınırları genişletilirse, bu dışarıda yaşayan Yunan nüfusunun bir kısmı Yunanistan sınırlarının içine alınabilirdi. Tabii ki bir milyon kadar Yunan bütün dünyaya yayılmıştı ve onlar bu düşüncenin dışındaydılar (F.O. 608/37/1, No:19).

Venizelos, ilk olarak Kuzey Epir Bölgesi'ni Yunanistan'a katmak istiyordu. Bu isteğini temellendirmek için şu gerekçelerini muhtırada sundu. Kuzey Epir karışık olarak 230.000 kişilik bir nüfusu barındırmaktaydı. Ancak Venizelos'un Kuzey Epir'den istemiş olduğu bölgelerde 120.000 Yunan vatandaşı ve 80.000 Arnavut yaşamaktaydı. Yunanlar ve Arnavutlar bu bölgede coğrafi olarak ayrılması imkansız bir şekilde birlikteydiler. Yunan ve Arnavutların yaşamış olduğu bu bölge kesinlikle Yunanistan'a bağlanmalıydı. Zira medeniyetçe üstün olan bir çoğunluğun alt bir medeniyete sahip olan bir azınlığın yönetimine bırakmak, eşitlik düşüncesiyle asla bağdaşmazdı. Arnavutluk yabancı bir devlet tarafından korunmadıkça bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdüremezdi. Bu yüzden Kuzey Epir'de beraber yaşayan halk, şimdiye kadar bağımsız bir devlet kuramamış olan Arnavutluk'a değil, bağımsız bir şekilde varlığını sürdüren Yunanistan'a bağlanmalıydı. Bu bölgedeki Yunanların önemli bir kısmının ana dil olarak Arnavutça konuşması bu insanların Arnavut kökenden

geldiğini düşündürebilirdi. Ancak müttefik devletlerin demokrasi anlayışı milli bilinç dışında bir milliyet kriteri kabul etmezdi. Sadece Cermenler dil ve ırk kriterini tercih edebilirlerdi. Buna rağmen Kuzey Epir'de Yunan halkının bir parçası olan ve Arnavutça konuşan bu zümre, yüzyıllardır Yunan ailesinin bir parçasıydı ve Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında askeri liderler olarak ortaya çıkmışlardı. Yunan tarihinin en güzel sayfaları Souli (Hıristiyan Arnavutlar) kadınlarının yapmış olduğu Zalongo dansıydı. Venizelos, bu bölümün sonuna ülkesinin Bakanlar Kurulu Başkan Vekili Mr. Repoulis'in, Yunan Ordusu Komutanı General Danglis'in, Yunan Donanma Kumandanı ve Deniz Bakanı Amiral Coudouriotis'in ve Yunan Donanması'nın tayfalarının çoğunluğunun ana dil olarak Arnavutça'yı konuştuklarını da ekliyordu (F.O. 608/37/1, No: 19).

Venizelos, memorandumunun ikinci bölümünü Trakya Bölgesi'ne ayırmıştı. Bu bölüm Trakya ile ilgili gerçeği yansıtmayan nüfus istatistikleri ile başlıyordu. Venizelos'a göre Trakya Bölgesi'nde İstanbul dâhil olmak üzere 730.822 Yunan, Türk istatistiklerini temel alarak da bölgede sadece 112.174 Bulgar yaşamaktaydı. Venizelos Bulgarların Trakya'daki Yunan karakterini tanıdıklarını belirterek, İttihat Terakki'nin Osmanlılık politikalarına karşı zorunlu olarak bölgedeki Yunanların ve Bulgarların Fener Ortodoks Patrikliği ve Bulgar piskoposluğunun altında işbirliği yaptıklarını ve 1912'de yapılan seçimlerde Trakya'da bu koalisyonun neticesinde 7 Yunan, 1 Bulgar milletvekilinin seçildiğini belirtiyordu. Memorandumun bu bölümünün ikinci paragrafında kısaca İstanbul'a değinen Venizelos, sayısal olarak İstanbul'da yaşayan Yunanların Türklerden az olduğunu ancak İstanbul'un Yunanistan'a ait değil boğazların özgürlüğünü garanti edecek uluslararası bir devlete başkentlik yapması gerektiğini dile getiriyordu. Ancak Venizelos İstanbul dışındaki tüm Trakya üzerinde hakimiyet istiyordu. Yunanistan'ın sınırlarını genişletmesinin Bulgaristan'ı Bükreş Anlaşmasıyla birlikte Ege sahillerinde elde ettiği bölgeleri terk etmek zorunda bırakacağını belirterek, bunun gelecekte kurulacak barışın temeli olacağı iddiasındaydı. Daha sonra kuzeyde Bulgaristan ile Yunanistan arasında doğal sınırları belirlemeye çalışan Venizelos, Bulgaristan'ın Balkan savaşlarında oynadığı olumsuz rolü uzun uzun anlatarak Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkmasının tehlikelerini sıralıyordu. Venizelos'a göre Bulgaristan sadece Balkanlar'da baskın olmak isteyen bir ülke değil bütün Balkanları hegemonyası altına almaya çalışan bir devletti. Bu açıdan Bulgaristan'ın Balkanlar'da oynadığı rol Prusya'nın Avrupa'da oynadığı role benziyordu. Bulgaristan'ın ilk olarak güçlü bir orduyu organize ederse, komşularını köleleştirebileceğine inandığını iddia etmekteydi. Prusya gibi Bulgaristan da askeri bir ruha sahipti ve güce tapıyordu. Savaşlarda insanlık dışı uygulamalardan çekinmemekteydi. Fakat Bulgaristan bilimde, edebiyatta ve sanatta Prusya'dan çok daha gerideydi (FO 608/37/1, No: 19). Venizelos, Bulgaristan'ın tarihteki olumsuzluklarını sıralayarak Paris'teki görüşmelerde Trakya Bölgesi'ndeki isteklerinin kabul edilmesini beklemekteydi.

Venizelos'un memorandumunda İstanbul'daki Osmanlı Yönetimi'nin Wilson prensiplerinin on ikinci maddesinin gereği olarak sadece Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde sürdürülmesi gerektiğini ifade ediyordu. İstanbul Türk yönetimi altında kalamazdı. İstanbul (Bizans sınırları içinde kalan eski İstanbul), Üsküdar, Pera ve Çatalca'ya kadar olan bölgelerden oluşmaktaydı. Bu bölgenin toplam nüfusu 1.173.670 idi. Bu nüfusun sadece 449.114'ü Türk'tü.² Memorandumda verilen nüfus istatistiklerine göre Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da yönetimini sürdürebilmesi için yeterli sayıda Türk yoktu. Bunun sonucu olarak da bu bölge boğazların uluslararası serbestliğinin garanti altına alınmasıyla Yunanistan'a devredilmeliydi. İstanbul Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce Yunan

²1 Mart 1914 tarihli Osmanlı Devleti'nin resmi nüfus istatistiklerine göre İstanbul'un Müslüman nüfusu 560.000 (%61), Yunan nüfusu 205.773 (%22), Ermeni nüfusu 86.093 (%9) dır. (Galip Kemali Söylemezoğlu, "Yok Edilmek İstenen Millet", Cumhuriyet Yayınları, Haziran 2001, s.45)

İmparatorluğu'nun başkentiydi ve ondan önce de birkaç yüzyıldır Yunan kolonisiydi. Bugün hala İstanbul'un nüfusunun ana unsuru Yunanlardı. İstanbul'da 363.459 Yunan yaşamaktaydı ve bu sayı Türkler hariç diğer milletlerin İstanbul'daki nüfusundan fazlaydı. Yunanlar, İstanbul'da ekonomik ve entelektüel anlamda özel bir yer işgal ediyorlardı. Yunanların İstanbul'daki varlığı sahip oldukları 237 Yunan Okulu ve 30.000 Yunan öğrenci ile güçleniyordu. Son olarak İstanbul Ortodoks dünyanın merkeziydi. Fakat eğer Birleşmiş Milletler kurulursa İstanbul boğazların sahip olduğu uluslararası önemden dolayı yeterli hinterlandı ile Birleşmiş Milletlerin koruması altında bırakılacak ve idarecisinin belli dönemler için atanacağı bir uluslararası devlete ait olacaktı. Bu yönetici uluslararası çıkarların korunmasından, devletin yönetilmesinden ve zorunlu bölgesel özgürlüklerin güvence altına alınmasından sorumlu olacaktı (FO 608/37/1, No: 19).

Venizelos'un memorandumunun bizim için en önemli bölümü ise Anadolu hakkındaki iddialarıydı. Venizelos memorandumundaki Anadolu bölümüne Wilson prensiplerinden alıntı yaparak başlıyordu. Osmanlı Devleti'nin yönetiminin Türk nüfusunun gerçekten yoğunlukta olduğu iç kısımlarda sınırlandırılmalıydı.

Venizelos, Ermeni bölgeleri olarak nitelediği Anadolu'nun doğusundaki bölgeleri ve Rus Ermenistan'ı üzerinde Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde büyük bir devletin mandası altında bağımsız bir Ermenistan kurulmasını teklif ediyordu. Venizelos'a göre bu bölgede geçmiş çeyrek yüzyılda Abdülhamit'in ve İttihatçılar'ın yönetiminde sistematik olarak bir imha politikası uygulanmıştı. Açıkça Türkiye sistematik olarak Ermenilerin ortadan kaldırılmasından kazanç sağlamamalıydı. İnsan bilinci buna isyan ederdi. Bunun yanında bu bölgelerde yaşayan Türkler bölgedeki diğer unsurlarla karşılaştırıldıklarında yine de azınlık durumundaydılar. Trabzon vilayeti Ermenistan devletine bağlanabilirdi. Trabzon vilayetinin sınırları içindeki toplam Yunan nüfusu 350.000 idi ve Yunanlar bu nüfus yoğunluğu ile Trabzon'da Türkler tarafından yönetilemezdi. Aynı şekilde Adana vilayetinde de toplam 70.000 Yunan ve önemli sayıda Ermeni nüfusu vardı ve bu vilayet de kurulacak olan Ermeni Devleti ile birleştirilebilirdi. Buna ek olarak lokal etnik şartları göz önünde tutarak kurulacak Ermeni Devleti bölgedeki Hristiyan nüfusun varlığını garanti edecek ve böylece bu nüfus, manda yönetimindeki Ermeni Devleti'ni tamamen bağımsız bir devlet olmaya hazırlayabilecekti.

Venizelos'un memorandumunun bu bölümünde ilgilendiği ikinci bölge ise Batı Anadolu idi. Venizelos'a göre Aydın, Bursa Çanakkale'nin bağımsız sancaklarında ve İzmit'te kitle halinde yaşayan 1.013.195 Yunan vardı. Bu Yunanlar bölgedeki nüfusun ana unsurunu oluşturmakta ve yaklaşık 3000 senedir bölgede kesintisiz olarak yaşamaya devam etmekteydiler. Venizelos burada yaşayan Yunanların çiftçi, tüccar, tüketici, işçi ve öğretmen olarak bölgedeki ekonominin ve entelektüel hayatın temelini teşkil ettiğini ileri sürüyordu. Bölge Yunanların kendi imkanları ile destekledikleri 15 Başpiskoposluk ve Piskoposluk Bölgesine ayrılmıştı. Yunanlar bölgede 565 kiliseye, 652 okula ve 91.548 öğrenciye sahiptiler. Eğer bu nüfusa tamamen Yunan nüfusunu barındıran Gökçeada, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Ahikerya, Rodos, On İki Ada ve Kızıl hisar gibi adaların nüfusu da eklenirse, Batı Anadolu'daki Yunanların nüfusu 1.883.333'ü³ bulacaktı. Venizelos'a göre bu sayıdan

³ Venizelos'un iddialarının tersine Yunanistan'ın istediği bölgelerde Türklerin nüfusu ezici bir şekilde çoğunluktaydı. 1892 sayımına dayanan Türk istatistiklerine göre, Aydın ilindeki nüfus dağılımı şöyleydi: Müslüman 1.093.334, Rum 208.283, Ermeni 15.105, Diğer Unsurlar 19.775 Toplam: 1.336.477 1905'te Türklerce yapılan sayıma göre İzmir ilinin nüfus dağılımı: Müslüman 100.356, Yunan 73.636, Ermeni 11.127, Diğer Unsurlar 25.854, Toplam: 210.973. İzmir şehir ve sancağındaki 633.359'luk nüfusun 217.477'sini Osmanlı uyruklu Yunan; 415.882'sini ise Müslüman ve diğer unsurlar oluşturuyordu. 1917 yılını kapsayan Türk istatistiklerine göre ise Ege bölgesindeki tüm nüfus dağılımı şöyleydi: İzmir, Manisa, Aydın, Nazilli, 1.299.527 Türk/Müslüman, 233.914 Yunan/Ortodoks, Balıkesir 368.404 Türk/Müslüman, 85.547

Bursa ve doğusundaki kazalarda yaşamakta olan 83.000 kişiyi, Çanakkale'nin bağımsız sancaklarında ve İzmit'te yaşayan 111.964 kişi gibi düşürmek gerekliydi. Çünkü buralar gelecekte kurulacak Türkiye Devleti'nin sınırlarını teşkil edecekti. Venizelos'un yalan yanlış istatistiklerine göre 1.188.359 Yunan'ın yaşadığı Batı Anadolu Bölgesi Anadolu'dan koparılmalı ve Yunanistan'a verilmeliydi. Bu bölgeye Adalar, Bursa vilayetinin bir kısmı ve Aydın vilayeti de dâhildi. Venizelos'un iddialarına göre bu bölgede 1.042.050 Müslüman yaşamaktaydı. Batı Anadolu hem coğrafi hem de tarihi olarak özel bir bölgeydi ve Anadolu'dan ayrılarak Yunanistan'a dahil edilmeliydi. Bu bölgelerin Yunanistan'a ilhakının hukuksal çerçevesi Wilson prensiplerinin ilgili maddesi gereğince Osmanlı yönetimi altında yaşayan milletlerin kendi devletlerini kurabilmeleri prensibine göre gerçekleştirilecekti (F.O. 608/37/1, No: 19).

Venizelos'a göre Batı Anadolu bölgesinde yaşayan insanlar Yunanistan'a katılmak haktan mahrum bırakılamazlardı. Anadolu'da yaşayan Yunanların ana vatanlarına katılmayı istemeleri inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Bundan dolayı Yunanlar bağımsız bir devlet kurmaya zorlanamazlardı. Zaten bu bölgede kurulacak Bağımsız Yunan Devleti, Yunanistan ile en kısa sürede işbirliğine gidecek ve birleşmek isteyecekti. Dünya Savaşı'ndan sonra anlaşmazlıklardan uzak durmak ve demokratik milletlerin tamamen zaferi için tüm bölgelerde en kısa sürede çözümler bulunmalı ve yeni problemlerin ortaya çıkmasının önüne geçilmeliydi. Eğer herhangi bir sorun çıkması istenmiyorsa, meselenin bu şekilde halledilmesi gerekirdi. Batı Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı Yönetimi'nin devam ettirilmesi anlaşılabilir bir durumdu. Son yüzyılda yaşanan korkunç tecrübelerden sonra Osmanlı toprakları içerisinde yaşayan milletlerin geleceklerinin garanti altına alınması ve gerekli reformların yapılacağına güvenmek imkansızdı. İnsanlar özellikle yüzyılımızın son çeyreğinde Hıristiyanların yararlanacağı iddia edilen reformların ardından Eski Türk Yönetimi'nin ve Genç Türklerin yaptıkları geniş çaptaki katliamları çok iyi biliyorlardı. Venizelos savaş sırasında 700.000 Ermeni'nin ve 300.000 Yunan'ın sürgün edildiğini belirterek Paris Barış Konferansı'nın yapılacağı iddia edilen yeni reformlara güvenerek bu mutsuz insanları yeniden Türk Yönetimi altına teslim etmemesi gerektiğini belirtiyordu.

Venizelos'un memorandumunda 1914–18 arasında 415.000 Yunan'ın topraklarından göç ettirilerek Yunanistan'da geçici göçmen durumuna düşürüldüğü, kıyı bölgelerinde yaşayan yüz binlerce Yunan'ın iç bölgelere göç etmek zorunda kaldığı ve bunların büyük bir kısmının hayatını kaybettiği üzerinde duruluyordu. Bu meselenin çözülmesinin tek yolu ise geriye kalanların evlerinin ve el konulan topraklarının iade edilmesiydi.

Venizelos, İzmir için Anadolu'dan ayrı bir başlık açmıştı. İzmir, Anadolu'nun içlerine doğru olan ticaretin en önemli üssüydü. Ancak bu durum kendisinin sunmuş olduğu önerilerin aleyhinde bir durum değildi. Paris Barış Konferansı'nın alacağı tedbirlerle Türkiye'nin bu bölgedeki ithalatı ve ihracatı garanti altına alınabilirdi. Venizelos'a göre Batı Anadolu'nun Yunanistan ile birleşmesindeki en önemli destekleyici unsurlardan biri de bu bölgede ve adalarda yaşayan Yunanların Helen ırkının en saf ve etnik yönden kendilerini korumuş yegâne unsurları olmasıydı. Memoranduma göre Batı Anadolu'nun doğusunda 922.545 Yunan yaşamaktaydı ve bu bölgedeki Başpiskoposluk ve Piskoposluk Bölgeleri'nde 1.740 kilise, 1.386 okul ve 100.863 öğrenci bulunmaktaydı. Venizelos bu nüfusun da önemli bir kısmının kurulacak Bağımsız İstanbul Devleti'nin sınırları içerisinde kalmasını umut

Yunan/Ortodoks, Muğla 134.767 Türk/Müslüman, 10.192 Yunan/Ortodoks, Toplam 1.802.698 Türk/Müslüman, 329.653 Yunan/Ortodoks. Aynı bölgelerde 36.750 Musevi, 21.194 Ermeni ve diğer unsurlar yaşıyordu. (Selahi Sonyel, *"Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I"*, T.T.K Yayınları, Ankara 1973, s.37) 1 Mart 1914 tarihli Osmanlı Devleti'nin resmi nüfus istatistiklerine göre ise: İzmir'deki Müslümanların nüfusu 1.249.067, Yunanların nüfusu 299.097, Ermenilerin nüfusu 20.766'dır. (FO 286/702, Amiral Calthrope'un 24 Mayıs tarihinde İngiltere Dışişleri bakanlığına gönderdiği nüfus istatistikleri, 24 Mayıs 1919)

ediyordu. Diğer bir kısmı da zaten kurulması planlanan Ermeni Devleti sınırları içerisinde kalacaktı. O zaman bile yine de önemli bir Yunan nüfusu Anadolu'nun merkezinde kurulacak Türkiye Devleti'nin sınırları içerisinde yaşamak zorunda kalacaktı. Venizelos bu duruma da bir çare bulmuştu. Venizelos'a göre yapılacak barış antlaşması Anadolu'dan Yunan bölgesine yerleşmek isteyecek olan Yunanların mallarının Türk Hükümeti tarafından gerçek değeri üzerinden satın alınmasını garanti etmeliydi. Yunan Hükümeti de aynı politikayı uygulamalı ve Yunanistan'dan Anadolu'ya göç edecek Türklerin mallarını gerçek değerleri üzerinden satın almalıydı.

Venizelos, İtilaf Devletleri'nin 1915 yılının Ocak ayında Yunanistan'a Batı Anadolu kıyılarında söz verdiğini dile getirerek, kendisinin o dönemde hükümetten istifa etmek zorunda kaldığını ancak İtilaf Devletleri'nin aynı sözleri kendisinden sonra gelen hükümete de Nisan ayında Aydın ilini de ekleyerek verdiğini belirtiyordu. Ancak bu sözler Yunanistan'ın savaşa katılması şartıyla verilmişti. Bu tarihlerde Yunanistan üstüne düşeni yapmamıştı. Venizelos bunun sebebini eski Kral Konstantin olduğunu vurgulayarak Yunan halkının daima kendisini desteklediğini ve kendisinin de her zaman İtilaf Devletleri'nin yanında olduğunu hatırlatmaktaydı.

Venizelos, Batı Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin sona ermesinden sonra bu bölgelerin Yunanistan'a verilmesi dışındaki herhangi bir durumun İtilaf Devletleri'nin uğrunda savaşmış oldukları prensiplerin alçakça çiğnenmesi anlamına geldiğini iddia ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın en soylu amacı daha küçük milletlerin haklarının büyük milletlerin saldırılarına karşı korunmasıydı. Batı Anadolu Antik Avrupa medeniyetinin doğduğu yerd. Yüzyıl önce Yunan halkı uzun bir kölelikten sonra özgürlüğünü kazanmıştı. O günden beri ulusal birliğini kurmak için mücadele etmekteydi. Son olarak Avrupa'nın Büyük Güçleri'nin savaştıkları prensipleri adına bu bölgeleri Yunanistan'a vermesi gerektiğini bir kez daha dile getirerek memorandumunun bu bölümüne son veriyordu (F.O. 608/37/1, No: 19).

Venizelos'un memorandumunun son bölümü Adalar'ın durumu hakkında idi. Venizelos Adalar'ın binlerce yıldır Yunan olduğu, bundan dolayı Yunanistan'a geri verilmesi gerektiğini yazıyordu. Balkan Savaşları sırasında Adaların bazı stratejik sebeplerden dolayı bir kısmının Yunanistan'a verilmeyişini, haklı gösteren sebepler bugün artık ortadan kalkmıştı. 26 Nisan 1915 tarihinde yapılan antlaşma ile İtilaf Devletleri'nin Rodos ve On İki Adaları İtalya'ya verdiğini belirttikten sonra bu durumun savaş esnasında olduğunu ancak daha sonra ilan edilen Wilson prensipleri ile savaşın karakterinin şekillendiğini dile getiriyordu. Venizelos gelecekte kalıcı barışın sağlanabilmesi için tüm nüfusunun Yunanlardan oluşan adalar üzerinde İtalya'nın hak iddia etmeyeceğinden şüphesi olmadığını yazıyordu. İtalya ile kurulacak iyi komşuluk ilişkilerinden bahsederek İtalyanların On İki Ada'dan ve Rodos'tan Yunanistan lehine vazgeçeceklerini umduğunu belirterek (F.O. 608/37/1, No: 19) memorandumunu sonlandırıyor.

Venizelos'un 3 ve 4 Şubat 1919 tarihlerinde Paris Barış Konferansı'nda On'lar konseyi karşısında yapmış olduğu sunumlar

Venizelos, 30 Aralık'ta yayımlanmış olduğu memorandumundaki iddialarını Paris Barış Konferansı'nda On'lar Konseyi'nin⁴ önünde sunma şansını ilk olarak 3 Şubat günü yakaladı.

⁴Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan On'lar Konseyinin üyeleri. Amerika: Başkan Woodrow Wilson, Dışişleri Bakanı Robert Lansing; İngiltere: Başbakan Lloyd George, Dışişleri Bakanı Arthur Balfour; Fransa Başbakan Georges Clémenceau, Dışişleri Bakanı Stephen Pichon; İtalya: Başbakan Vittorio Orlando, Dışişleri Bakanı Stefano Sannino; Japonya: Başbakan Baron Makino, Dışişleri Bakanı Keishiro Matsui, Bunların yanında 3 Şubat günü Yunanistan ile ilgili olan görüşmeye İngiliz temsilciler: Day, Nicolson, Leeper, İtalyan temsilciler: De Martino ve Castoldi katılmışlardı. 4 Şubattaki toplantıya ise Amerikalı temsilci Westermann ve İtalyan

Venizelos almış olduğu notlarla, nüfus istatistikleriyle, hatta Ege adalarındaki mutlu Yunanlı balıkçıların resimleri ile o gün ve ertesi gün açıklamalarda bulundu. Son derece mantıklı ve ikna edici sunumlar gerçekleştirdi. Tarihi, dili, dini ve elbette Wilson'un milletlerin kendi kendilerini yönetme prensibini birlikte ustaca kullandı (Macmillan, 2004, s. 361-362).

Venizelos, 3 Şubat'taki sunumuna Yunanistan'ın ve İtalya'nın konferansın kararları olmaksızın toprak iddialarında anlaşabileceklerini umut ettiğini belirterek başladı. İtalyan Dışişleri Bakanı Sannino Venizelos'un bu sözler üzerine İtalya'nın da Yunanistan gibi iki devletin çatışan toprak iddiaları üzerinde arkadaşça bir anlaşmaya varmasını arzu ettiğini dile getirdi. Venizelos bundan sonra 30 Aralık'taki memorandumunda belirtmiş olduğu toprak iddialarını tekrarladı. Venizelos'un 3 Şubat'taki toprak iddialarında en çok dikkat çeken nokta Kıbrıs Adası hakkında söyledikleriydi. Çünkü Venizelos 30 Aralık Memorandumun'da Kıbrıs'tan bahsetmemişti. Ancak 3 Şubat'taki sunumunda İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a verecek kadar cömert olduğundan hiç şüphesinin olmadığını söyledi. Venizelos, Kıbrıs isteğinden sonra geçmiş birkaç haftada kullanmış olduğu argümanlarını tekrar ederek gölgede kalmış bazı noktalara açıklamalar getirdi. Kuzey Epir'den bahsederken buradaki esas ölçütün ne ırk ne dil ne de kafatası olduğunu burada esas olanın milli bilinç olduğunu ifade etti. Aynı prensibin Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz'deki bütün adalar için de geçerli olduğunu tekrarladı (Diomidis, 1978, s. 136-137). Batı Anadolu ile ilgili olarak toprak isteklerini dile getirirken bu bölgenin zaten coğrafi olarak Ege Denizi'nin dibindeki dağlar ile Yunanistan'a bağlı olduğunu iddia etti. Tarihsel olarak da 3000 yıldır Yunanlar burada yaşamaktaydılar. İlk Yunan şairleri Homer, Callinus, Mimnermus, Phocylides, Hipponax and Anacreon; filozoflar Anaximenes, Anaximander, Xenophanes ve Parmenides; Tarihin Babası Herodotus buralıydı. Batı Anadolu eskiçağların en büyük kütüphanesiydi. Burada bazı mükemmel işler, antik mimari ve heykeller yapılmıştı. İlk kiliseler bu coğrafyada inşa edilmişti. Venizelos bölgenin coğrafyasını, tarihini, dilini ve çoğunluğu oluşturan insanların milli duygularını dikkate alarak, bu bölgenin Yunanistan'a bağlanmasını istiyordu. Ayrıca bölgede yaşayan Avrupalı nüfusun Türklerden fazla olduğunu dile getirdikten sonra Batı Anadolu'nun dağlık bölgelerinde yaşayan Türklerin serbestçe Karadeniz'e, Marmara Denizi'ne ve İzmir'e ticaret amacıyla hiçbir zorluk çekmeden ulaşacaklarını garanti ediyordu (Battle, 1920, s. 10). 3 Şubat'taki konuşmasında Venizelos, Trakya'daki toprak isteklerine karşı yöneltilen eleştirilere cevap verdi. Trakya'da Yunanistan'a çok dar bir koridor verildiğini bu koridorun 80 kilometre genişliğinde olduğunu anlattı. Bu bölgenin 40 yıldır Türk yönetiminde olduğunu ancak bundan sonra Türkiye'nin buraya sahip olmayacağını belirttikten sonra buradaki Müslüman nüfusa Yunanistan ile mi yoksa Bulgaristan ile mi birleşmek istediklerinin sorulması gerektiğini vurguladı. Venizelos, bundan sonra sözü İstanbul'a getirerek; İstanbul için bir toprak iddiasının bulunmadığını belirtti. Ancak Sultan'ın ve Türk hükümetinin İstanbul'dan çıkarılması gerektiğini ve Türkiye'nin yeni başkentinin Bursa ya da Konya olmasını önerdi; Uluslararası İstanbul Yönetimi'nin (Büyük bir Yunan nüfusuna sahip olmasına rağmen) İstanbul vilayetini, İzmit'i, Gelibolu'yu ve Biga ile Bursa vilayetinin bir kısmını içermesi gerektiğini anlattı (Diomidis, 1978, s. 137). Venizelos konuşmasının sonunda İtalyanları övdü ve Amerikalıları pohpohladı. Çok etkileyici bir sunum gerçekleştirmişti (Macmillan, 2004, s. 362).

Venizelos, 4 Şubat'taki konuşmasını ise Wilson'un on dört maddesinden on ikincisine alıntı yaparak başladı. Anadolu'da Yunan nüfusu çoğunluğa sahipti, çoğunluk olduğu için özerk bir yönetime hakkı vardı ve özerklikte birleşme hakkına sahipti. Batı Anadolu'da kurulacak yeni Özerk Yunan Yönetimi özgürce Yunanistan ile birleşmek istediğini açıklayabilirdi. Bu birleşme kararı Yunanistan'ın bazı askeri sorumlulukları yüklenmesini

temsilci Galli de katıldılar. Profösör Mantoux ise her iki görüşmeye de tercüman olarak katıldı (Diomidis, a.g.e., s.136).

gerektiriyordu. Yunanistan sadece Bulgaristan sınırını korumak zorundaydı, herhangi bir olayda Birleşmiş Milletlerin garantisi sağlanmalıydı. Bu bölgeleri yönetme yüküne gelince, Venizelos'un iddiasına göre; Yunan Milleti özel kapasitesi ve Türklerle işbirliği yapmadaki dehasıyla iki millet arasındaki dinsel ve siyasal kavgayı sona erdirerek buna başaracak güçteydi. Venizelos açıklamasını Kral Konstantin'in göstermiş olduğu beceriksiz ve yanlış yönetiminden dolayı Yunan halkının sorumlu tutulamayacağını söyledi. Venizelos 4 Şubat'ta ki konuşmasında Kıbrıs meselesine tekrar değinmekten özellikle kaçındı, İngilizleri gücendirmek istemiyordu.

Venizelos'un bu iki sunumu yaklaşık olarak bir saat kırk beş dakika kadar sürdü. Venizelos'un iki günlük sunumuna İtalyan delegasyonu kibarca da olsa her noktada karşı çıkmış, Amerikalılar ise Venizelos'un Anadolu'daki iddialara kesin bir muhalefet içerisine girmişlerdi (Dalby, 2004, s. 110).

Venizelos sunumlarından sonra Wilson, Clemenceau, Lloyd George ve Orlando tarafından samimiyetçe kutlandı. Venizelos da sunumlarından sonra oldukça umutluydu. Aynı gece arkadaşı Repoulis'e yazdığı mektubunda:

Dört ayda gösterdiğimiz ilerlememiz olağanüstü. İzmir'i ele geçirmeyi umut eden İtalya, artık sadece burayı ele geçirmekten vazgeçmeyecek aynı zamanda bizim oradaki varlığımızı da kabul edecek. İtalya'yı Menderes vadisine hapsedeceğiz. Aynı zamanda İtalya biz yönetimimizi bütün sahile genişlettiğimizde iddialarından vazgeçecek. Garanti verebileceğim şey İzmir'in ve Ayvalık'ın hinterlandı ile bize verileceğidir. Ancak Kıbrıs ve On İki Ada için garanti veremem. Bir veya iki ada ve Kuzey Epir'in yarısını muhtemel olarak Koritsa ve Leskoviki'den bazı yerleri kurban vereceğiz. Bizim Kuzey Epir'den ve On İki Adalar'dan vereceğimiz bu tavizler İtalya ve Anadolu'daki isteklerimize karşı çıkarları yatıştırmak içindir. Politikacıların en önemli meziyeti kısmen tavizler vererek büyük kazançları garanti etmektir. (Diomidis, 1978, s. 137)

Venizelos'un 3-4 Şubat'taki sunumlarından sonra İngiltere Başbakanı Lloyd George, diğer ülke temsilcileri ile anlaşarak Venizelos'un toprak iddialarının incelenmesi için bir komite kurulmasını önerdi. Bu öneri diğer üyeler tarafından kabul edildi. İngiltere, Amerika, İtalya ve Fransa bu komiteye ikişer temsilci göndereceklerdi. Yunanistan'ın toprak iddialarını görüşecek olan komite konferansta kurulan beş toprak isteklerinin görüşüldüğü komiteden biriydi. Yüksek Konsey konferansta ileri sürülen toprak iddiaları hakkında eksik ve yetersiz bilgi sahibi olduğundan bu komitelerin kurularak konuların incelenmesini istemekteydi. Böylece zaman kaybının önüne geçilmek isteniyordu (Diomidis, 1978, s. 138).

Yunanistan'ın toprak iddiaları üzerine oluşturulan komitenin Batı Anadolu hakkındaki kararları

Yunanistan'ın toprak talepleri üzerine kurulan komite görüşmelere 12 Şubat tarihinde başladı ve 21 Mart'a kadar on iki kez bir araya geldi (Goldstein, 1989, s. 347). Komite üyeleri İngiltere adına Eyre Crowe ve Robert Borden, Fransa adına M. Jules Cambon ve M. Gout, İtalya adına M. De Martino ve Amiral Castoldi, Amerika adına Dr. W.L. Westerman ve Dr. C. Day idi. Ayrıca komiteye teknik danışman olarak İngiliz temsilci Harold Nicolsona dahil edilmişti (F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919). Bu on iki görüşmede genel olarak İngilizler ve Fransızlar Venizelos'un iddialarını destekliyor görünüyordular. Amerikalılar ve İtalyanlar Batı Anadolu'daki Yunanistan iddialarına karşı çıkmaktaydılar (Nicolson, 1964, s. 266). Komite üyeleri arasında yapılan görüşmeler sonunda Yunanistan'ın toprak iddiaları üzerine bir antlaşma imkanı bulunamadı ve komite 4 Mart günü son raporunu hazırlayarak 6 Mart'ta Yüksek Konsey'e sundu (Nicolson, 1964, s. 277). Rapora göre İngiliz ve Fransız delegasyonu Venizelos'un belirttiği ve haritalarda belirlenen toprakların Yunanistan'a katılması üzerine anlaşmışlardı. Amerikalı delegeler ise İngiliz ve Fransız temsilcilerinin kararlarına katılmıyorlardı. Amerikalı delegeler Yunanistan delegelerinin komisyona sunmuş oldukları

Anadolu'daki Yunan nüfusunu gösteren istatistiklerin çok abartılı olduğunu dile getirmekteydiler. Ancak bu farklılık için resmi bir protestoya gerek yoktu. (F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919) Yunan komitesinde görev yapan Amerikalıların elinde 1908 yılında, Aydın vilayetinde yapılmış olan asker celplerinin sonuçlarına dayanan nüfus istatistikleri vardı. Bu istatistiklere göre bölgede Türklerin sayısı 100.600 kadar Yunanlardan fazlaydı. Yunanlar bölgede %32'yi Türkler ise %63'ü temsil ediyorlardı. Bu nüfus oranlarına göre bölge Wilson Prensiplerinin On İkinci Maddesi gereği Türklere ait olmalıydı (1963, s. 13). Bu rakamlar İtalyanların Anadolu ile ilgili olan nüfus istatistikleri⁵ ile tutarlılık göstermekteydi. Ayrıca ekonomik sebeplerden dolayı Batı Anadolu'nun kıyı bölgelerini Anadolu'nun platolarından koparmak adaletsizlikti. Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi ile Anadolu'da ki Türk bölgeleri ekonomik olarak son derece değerli olan Ege Denizi'ne doğal çıkışı kaybedecekti. FO 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, s.5)

İtalyan delegeler komitede dile getirilen Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Adalar hakkındaki tüm iddialarına karşı çıkararak, Venizelos'un toprak iddialarının konuşulmasını bile istemiyorlardı (Nicolson, 1964, s. 266). İlk olarak Venizelos'un Yunanistan'a katmak istediği topraklar politik, etnik ve ekonomik sebeplerden dolayı Anadolu'dan koparılamazdı (FO 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, s.5). İkinci olarak da Yunanistan'ın iddia ettiği bölgeler daha geniş biçimde bundan önceki 26 Nisan 1915 tarihindeki Londra Anlaşmasının 9. maddesinde ve 18 Ağustos 1917'de İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Londra Anlaşması'nda görüşülmüştü. Bu antlaşmaların gereğince; bu antlaşmaların tarafı olan devletler Yunanistan ile anlaşamaz hatta ona tavsiyede bile bulunamazlardı. Daha önceki antlaşmalar ile İtalya'ya verilmiş olan bölgeler veya bu bölgelerin bir kısmı hakkında haritalar üzerinde sınırlar çizilemez ve anlaşmaya gidilemezdi. Aslında Venizelos tarafından istenen İzmir bölgesi Ağustos 1917'deki antlaşma ve 1915 Londra Antlaşması'nın 9. Maddesi gereğince İtalya'ya atfedilmişti. Bu antlaşmalarda kesin bir sınır çizgisi yoktu. Eğer bu antlaşmaları imzalayan devletlerin görüşlerinde her hangi bir değişme var ise bunlar Yunan iddiaları hakkında bir karar verilmeden önce belirtilmeliydi. İtalyan delegelerine göre 1917 Ağustos ayında imzalanan antlaşma, yerine başka bir antlaşma imzalanana kadar geçerliydi. İtalyan delegeler bu antlaşmanın şartlarından birinin Rusya'nın onayı olduğunu ancak Rusya'nın bu onayı vermeden savaştan ayrıldığını bu yüzden de bu şartın düştüğü görüşündeydiler. İtalyan delegeler bu şartların kendileri tarafından ele geçirilen adalar içinde geçerli olduğunu söylediler ve 26 Nisan 1917 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'nın sekizinci maddesine dikkat çektiler. Bu maddeye göre İtalya'nın rızası olmadan hiç kimse bu kararlara ters düşecek bir öneri ileri sürülemezdi (F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, Ek 5, s.9)

Komisyon üyeleri Ege'de ki adaların (İtalyanların işgali altındaki On iki ada dışındaki) Yunanistan ile birleşmesine onay verdiler. Ancak Yunan Hükümeti Gökçeada ve Bozcaada'da başka ülkelerin donanma üssü kurmasına izin vermeyeceği konusunda garantiler vermeliydi. İtalyanların işgali altındaki On İki Ada'nın durumu İngiliz ve Fransız delegelerine göre 1915 antlaşmasının yükümlülükleri dikkate alınarak karara bağlanmalıydı. Ancak herhangi bir sorun çıktığında bu sorun komitede tartışılmalıydı. Amerikalı delegeler Ege Adaları

⁵ İtalyan temsilci Galli Yunanlıların nüfus istatistiklerinin bölgedeki gerçek nüfus dağılımı arasındaki büyük farklara işaretler, 1897 tarihli Fransız Sarı Kitabı'nı kaynak olarak gösterdi. Bu kitaba göre Anadolu'da 1 milyon Ortodoks'a karşılık dokuz milyon yüz bin Türk vardı. Bundan sonra Galli bölgelerde yapılmış etüd çalışmalarını dayanak alarak, bütün Anadolu halkının %70'inin Türk, %10'unun Yunan ve %20'sinin Ermeni ve diğer Müslüman olmayan cemaatlere dahil olduklarını belirtmekteydi. (*Türk İstiklal Harbi*, s. 18)

konusunda 1915 Antlaşması'nı kabul etmiyorlar ancak etnik sebeplerden dolayı On İki Adaların Yunanistan'a verilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Komitede Meis Adası'nın Anadolu kıyısına çok yakın olduğundan dolayı Anadolu'nun kıyı kesimine hakim olan devlete bırakılması kararı alındı. Ancak Anadolu Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalırsa ada Yunanistan ile birleşmeliydi. Diğer yandan İtalyan devleti geçen Kasım ayında destek verdiği İngiltere ve Fransa tarafından Suriye ve Mezopotamya'nın yönetimi hakkında imzalanan antlaşmanın geçerliliği hakkında hiçbir önyargının oluşmadığını vurguluyordu. Bu sebeplerden dolayı İtalyan delegasyonu komitenin İtalyanların Akdeniz'de elinde tuttuğu adalar ve Anadolu hakkında Yunanlıların istekleri hakkında İtalya'nın haklarını korumadan karar veremeyeceğini dile getirdiler (F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, s.10).

Yunan komitesi Yüksek Konseye sunmuş olduğu raporunda İtalyanların ve Amerikalıların itirazlarına rağmen Yunanistan'ın Batı Anadolu'da talep etmiş olduğu toprakların sınırlarını ek bir bölüm ile belirledi. İngiliz ve Fransız delegelerin öne sürmüş olduğu Sınırlar şu şekilde olacaktı: İzmir'in kuzey sınırı; Ege Denizi'ndeki Edremit Körfezi'nden başlamak üzere Ayvalık ve Gömeç arasında uzanan iki çayın güney ağzına kadar uzanacaktı. Bu sınır nehir yataklarını takip ederek Kozak Çayı'nın kuzeyindeki Madra Dağı'na kadar devam edecekti. Burada Bursa-İzmir arasındaki vilayet sınırına ulaşacak ve buradan Gördük çayının kaynağına doğru doğu sınırını (Sındırgı'nın güney batısı) takip edecekti. Türkiye ve İzmir arasındaki doğu sınırı; son bahsettiğimiz noktadan başlayarak batıdaki Gördük Çayı ve Keçili Çayı'nın arasındaki sınırı güneye doğru takip ederek ve doğudaki Gediz ve Simav Çayı'ndan doğuya doğru ilerleyerek Keçili ve Gediz Çayı'nın bulunduğu yere ulaşacaktı. Ondan sonra Mermer Gölü'nün kuzey kıyılarına bir çizgi olarak ulaşacak oradan Salihli'nin beş kilometre batısında görülen Gediz Çayı'nın bir kolunu kesen Manisa-Alaşehir tren yoluna doğru devam edecekti. Buradan Gediz Çayı'nın kolunu takip ederek bu nehrin doğduğu noktaya giderek oraya vardığında sınır çizgisi doğuya doğru dönerek Bozdağ'ına ulaşacaktı. Sınır buradan güneye doğru hareket ederek Bey Dağı'na ulaşacaktı. Sınır Beydağ'ından sonra batıya doğru hareket ederek Küçük Menderes'in suyunu döktüğü arazilere ulaşmak için 1424 noktasına ve oradan İzmir'e uzanacaktı. Sınır buradan güneye doğru Madra Dağ'ındaki 1835 noktasına ulaşacak ve buradan çizilen sınır Menderes'e dökülen kolu takip ederek Nazilli'ye oradan da Akçay'a ve Türkiye'nin sınırlarına ulaşacaktı. Güney sınırı; Madra Dağ'ının 1835 noktasından başlayarak 29 (37 derece) enlemine akan Çin Çayı'nın doğu kıyısındaki kolu takip edecek ve çayların kesişme noktasına ulaşacaktı. Daha sonra sınır kuzeydeki kesişme noktasının alt kısmından akan kolu takip ederek güneydeki Khairli Çayı'na ulaşacaktı. Buradan batıya doğru hareket ederek Çin Çayı'na akan dereler ile Menderes Körfezi'ne ulaşan su akıntılarını takip edecek Doğansız Dağı'nın 570 noktasına yakın bir yerden ve Kasıklı Dağı'ndaki 1090 noktasından geçerek Mandalya Kasabası'na ulaşacaktı. Buradan da Kaşıklı Dağı'ndan başlayarak Mandalya Körfezi'nin kuzeyinin doğu kıyılarına doğru hareket edecek ve Ege Denizi'ne ulaşacaktı (F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, Ek 6, s.11).

Yunan komitesinin 6 Mart'taki raporundan sonra komite varlığını daha iki hafta kadar sürdürdü ve 21 Mart'ta dağıtıldı. Komite üyeleri hazırladıkları raporda Venizelos'un Anadolu'daki toprak iddiaları üzerinde bir anlaşmaya varamamışlardı. Bu konuda kararı almak Yüksek Konsey'e kalmıştı.

Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgaline karar verilmesi

Venizelos, Yunanistan'ın toprak iddialarını araştıran komisyonun bir fikir birliğine varamaması üzerine yoğun bir propaganda çalışmasına girişti. Komitedeki İtalyan ve

Amerikalı temsilciler toprak iddialarının karşısında yer almışlardı. Bu karşıtlardan İtalya ile Anadolu için çıkarları çatışmaktaydı. Ancak Amerikalı delegelerin itirazları bir şekilde sona erdirilmeli ve Amerikalıların desteği kazanılmalıydı. Venizelos bu amaçla komitedeki İngiliz danışman Harold Nicolson ile temasa geçti. Harold Nicolson görüşmelerinde Venizelos'a yapılacak en güzel şeyin Paris'ten Amerika'ya giden Başkan Wilson'un sabırla Paris'e dönmesini beklemek olduğunu söyledi. Nicolson, ayrıca Venizelos'a Başkan Wilson Paris'e geldiğinde direkt olarak kendisi ile iletişime geçmesini önerdi (Nicolson, 1964, s. 278). Bu öneri üzerine Venizelos Başkan Wilson'a verilmek üzere bir mektup kaleme aldı ve mektubunu 16 Mart'ta tekrar bulunduğu Nicolson ile paylaştı. Venizelos mektubunda Başkan Wilson'un konuşmalarından alıntılar yapmış ve Yunanistan'ın İzmir'deki toprak iddialarını tekrarlamıştı. Mektupta Venizelos, kendisine verilecek daha küçük bir toprak parçasına rıza gösteriyor ve geri kalanını da Birleşmiş Milletler'in manda yönetimine bırakmayı uygun görüyordu. Nicolson, Venizelos'a manda yönetimi yoluyla belki kendisine verilecek olan bölgeleri genişletebileceğini söyledi. Venizelos bu fikri benimsedi (Nicolson, 1964, s. 284). Mektuptan çok kısa bir süre sonra Komitedeki Amerikalı uzmanlar şefleri Samuel Mezes'in Anadolu'da bir uzlaşmaya varılması konusundaki baskısıyla karşı karşıya kaldılar. Baskı aslında 14 Mart'ta Paris'e dönen ve mektubu alan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'dan geliyordu.

Venizelos'un mektubunun ardından Yunanların Yüksek Konsey üyelerini ikna çabaları devam etti. 20 Mart 1919'da Fener Ortodoks Patrikhanesi, Paris Barış Konferansı'na Anadolu'nun nüfus istatistiklerini içeren bir muhtıra sundu. Muhtıra İstanbul Patrik Vekili ve Bursa Metropolit'i Dorotheos tarafından hazırlanarak Fransız Başbakanı Clemenceau'ya atfedildi. Muhtıra, Anadolu'daki öğrenci sayıları dikkate alınarak hazırlanmış, her yüz kişiye sekiz öğrencinin karşılık geldiği kabul edilmişti. Bu şekilde yapılan bir hesaplama sonucunda, Osmanlı idaresi altındaki Yunanların 2.955.026 sayısına ulaştıkları ifade ediliyordu. Muhtıra Yunanları üç gruba ayırıyor ve bölgelerin Yunanistan'a olan uzaklığına göre çeşitli önerilerde bulunuyordu. Muhtırada Orta Anadolu'da (Kapadokya) yaşayan Yunan nüfusun "özgürce gelişmesi" konusunda garanti talep edilirken, Karadeniz (Pontus) Bölgesi için "otonomi" talep edilmekteydi. Batı Anadolu ve Marmara Denizi çevresinde Yunanların yaşadığı bölgeler ise ekonomik, coğrafi, tarihi ve kültürel sebeplerden dolayı Yunanistan'a dahil edilmeliydi (Erdem, 2009, s.131-132). Bu muhtıranın yanında Paris görüşmeleri sırasında konferans, Anadolu'da ve Ege adalarında yaşayan Yunanlar tarafından adeta bir telgraf yağmurunu tutulmuştu. Telgraflarda bu bölgelerdeki Yunanlar Wilson ilkelerine dayanarak Yüksek Konsey'in Yunanistan ile birleşmelerine izin vermesi gerektiğini yazarak (F.O. 286/702, 8321). Yüksek Konsey üzerinde baskı kurmaya çalışıyorlardı. Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda talep ettiği Batı Anadolu topraklarını elde etmeye çok yaklaştığının farkındaydı ve konseye sunmuş olduğu muhtıraların ve Yunanistan ile birleşmek için bölgeden gönderilen bu başvuruların yanında Batı Anadolu'da yaşayan Yunanların Türkler tarafından eziyete uğradıkları (F.O. 608/103/1, No:4400) ve İtalyanların Yunanistan aleyhinde propaganda yaparak Türkleri cesaretlendirdiği yalanını ortaya attı (FO 608/92, 8275). Venizelos'un bu yalan iddiaları Yüksek Konsey üyeleri üzerinde etkili olacak ve iyi bir Yunan dostu olan İngiltere Başbakanı Lloyd George bu iddiaları Yüksek Konseyi ikna etmek için kullanacaktı.

Venizelos'un Batı Anadolu'ya asker çıkarmak için ikinci bahanesi ise Yüksek Konsey'de büyük tartışmalara sebep olan İtalyanların Anadolu'daki toprak istekleriydi. İtalya savaş öncesinde İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu antlaşmalarda kendisine vaat edilen yerleri, herhangi etnik bir tabloya bakmaksızın almak istiyordu. Ancak Yüksek Konsey üyeleri İtalyanların bu isteklerini İtalya'nın Batı Anadolu'da toprak kazandığı St. Jean de Maurienne antlaşmasının geçerli olmadığını ileri sürerek ret ediyorlardı. Ayrıca bu toprak

talepleri Wilson ilkelerine de uygun değildi. Buna rağmen İtalya, 25 Mart'ta Antalya'yı, 24-25 Nisan'da da Konya'yı işgal etti (Budak, 2014, s. 44). İtalyan temsilciler Yüksek Konsey'in toplantılarında Adriyatik kıyılarından Fiume'nin kendilerinin hakkı olduğunu iddia edince, Amerikan Başkanı Wilson'un çok sert bir biçimde tepkisi ile karşılaştılar. İtalyan temsilciler ile Yüksek Konseyin diğer üyeleri arasında ilişkiler gerildi. Bu gergin ortamda İtalyan heyeti 24 Nisan 1919'da konferansı terk etti (Albrecht-Carrie, 1939, s. 364-367). İtalyanların konferansı terk etmeleri Venizelos'a aradığı fırsatı verdi. İtalyanlar konferanstan ayrılmalarına rağmen işgallerine devam etmekteydiler. İtalyan güçleri Fethiye'ye asker çıkararak Eğridir'e yöneldiler (F.O. 608/103/8079, 536). 11 Mayıs'ta Bodrum'u, 12 Mayıs'ta Marmaris ve Fethiye'yi, 13 Mayıs'ta Kuşadası'nı işgal ettiler (F.O. 608/93/9071, 609).

İtalyanların Anadolu'da işgalleri devam ederken Yüksek Konsey 6 Mayıs 1919 günü sabah saat 11'de İtalyan temsilcilerin yokluğunda toplandı. Lloyd George, toplantının başında İtalyanların Anadolu'daki işgallerinin durdurulması gerektiğini dile getirdi. Fransa Başbakanı Clamenceau da İtalyanların 7 savaş gemisinin İzmir'de bulunduğunu, bununda İtalya'nın İzmir'e bir çıkarma yapmak niyetinde olduğunu gösterdiğini dile getirdi. Lloyd George bunun üzerine Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki Yunanları korumak için İzmir'e asker çıkarmasını teklif etti. Clemenceau ve Başkan Wilson, Clemenceau'nun İtalyanların St. Jean de Maurienne antlaşmasına dayanarak zorluk çıkaracağını ifade etmesine rağmen bu öneriyi desteklediler (F.O 608/89/1, 9328). Böylece Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgali için gerekli olan karar alınmış oldu. Aynı gün öğleden sonra Astoria Otelinde bir araya gelen Venizelos ile İtilaf Devletleri üst düzey askeri temsilcileri Amiral Hope, General Belin, General Bliss ve General Sir H. Wilson işgalin alt yapısını görüştü. Görüşmede: Yüksek Konsey, Yunan askerlerinin hızlı bir biçimde olarak İzmir'i işgal etmesini hüküm altına alarak, General Franchet d'Esperey'e işgal hakkında bilgi verilmesine, bir Yunan tümeninin Selanik'ten gemilere bindirilmek üzere hazırlanmasına, ikinci bir Yunan tümeninin hazır hale getirilmesinin emredilmesine, bir tümenin mümkün olduğu kadar hızlı hareket etmesi için gerekli nakliye araçlarının bir araya toplanmasına, işgal askerlerinin İzmir'e kadar yapılacak yolculuğun güvenliğinin sağlanmasına ve işgal esnasında Yunanistan ile İzmir arasındaki iletişimin muhafazası için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verildi (Köse, 2014, s. 225). Yüksek Konsey'in 10 Mayıs'taki toplantısında alınan kararlara göre İzmir'in işgalinden 36 saat önce Türklere İzmir'deki tabyaların İtilaf Devletlerine teslimi istenecekti. İşgalden 12 saat önce de Türklere şehre İtilaf Devletleri askerlerinin çıkacağı söylenecekti. İtalyanlar ise işgal hakkında iki gün önceden, Pazartesi bilgilendirilecekti (Akşin, 1986, s. 178). 13 Mayıs günü İtilaf Devletlerine mensup birçok savaş gemisi İzmir limanına geldi. Bunların görevi İzmir'i işgal edecek Yunan birliklerini Türklere karşı korumak ve işgali kolaylaştırmaktı. 14 Mayıs 1919 sabahı Amiral Calthrope'un başkanlığında Fransız, Amerikan, İtalyan ve Yunan filo komutanları toplanarak İzmir'in işgalini konuştular. Amiral Calthrope bu toplantıdan sonra aynı gün sabah 9 da Mirliya Ali Nadir Paşa ile Vali İzzet Bey'e bir nota tebliğ etti. Calthrope notasında İzmir ve yöresinin istihkâmlarının Mondros Antlaşması'nın Yedinci Maddesi gereğince müttefik güçler tarafından öğleden sonra saat 14.00'de işgal edileceğini bildiriyordu (1963, s. 47). Aynı gün saat 11:30 da Amiral Webb sadrazam Damat Ferit Paşa'ya İzmir'in Amiral Calthrope komutasındaki İtilaf güçleri tarafından ateşkes antlaşmasının şartları ve İzmir bölgesinden gelen raporlara istinaden teslim alınacağını bildirdi (F.O. 608/104/10126, 1032). 14 Mayıs 1919 günü saat 23.30 da Calthrope'un ikinci notası geldi. Bu notada: Mondros Antlaşması'nın Yedinci Maddesi gereğince, İtilaf Devletleri namına, İzmir'in Yunan askeri birlikleri tarafından işgal olunacağı, bu kararın Babiali'ye bildirildiği ve çıkarma kuvvetlerinin ertesi günü (15 Mayıs 1919) saat 08.00 de İzmir'e ulaşacakları, Yunan silahlı deniz müfrezelerinin 07.00 den itibaren iskeleleri işgal edecekleri, üzücü olaylara meydan vermemek üzere Osmanlı kıtalarının buldukları mahallerde kalması, bir İngiliz deniz piyade müfrezesi tarafından işgal edilecek olan telgrafhanede, sansür edilmek kaydıyla, resmi

muhaberata müsaade edileceği ve Yunan askeri makamlarının kendilerine dair olan arzularının bildirilmesine beklendikleri belirtildi. Notanın sonunda "...Limandaki kuvvetli İtilaf filolarının, sükun ve asayişin sağlanması hususunda gayret göstereceğini" belirtiliyordu. Bu notalar karşısında Vali İzzet Bey Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya hem yazılı, hem de sözlü olarak Yunan ordusuyla çatışmaya izin verilmemesini bildirdi. İzzet Bey gece yarısı Osmanlı Hükümeti'ni durumdan haberdar etmiş ve acil talimat istemişti. Ancak İzzet Bey'e hükümetten herhangi bir talimat gönderilmedi. Ali Nadir Paşa durumu Harbiye Nezâreti'ne bildirmişse de, kendisine yaşananların mütareke şartlarına uygun olduğu ve söylentilere ehemmiyet verilmemesi tavsiye ediliyordu (1963, s. 53). Bu haberleşmelerin ardından 15 Mayıs 1919 günü sabahın erken saatlerinde Yunan birlikleri İzmir'e çıktı ve Venizelos Paris Barış Konferansı'ndaki çabalarının meyvesini almış oldu.

Sonuç

Yunanistan 1917 yılının Haziran ayında Venizelos'un liderliğinde savaşın galibi olan İtilaf Devletlerinin yanında savaşa dâhil oldu. Yunan lider Birinci Dünya Savaşı'nı Yunanistan'ın Megali İdea hayalini gerçekleştirebileceği bir fırsat olarak görüyordu. Venizelos, savaş sonrasında Paris Barış Konferansı'nda ülkesinin sınırlarını genişletmek ve büyük Yunanistan'ı kurmak için büyük bir diplomatik mücadeleye başladı. Bu diplomatik mücadelesinde siyasi yeteneklerini, propagandanın gücünü, Avrupa'daki Yunan lobisini ve etkili Yunan dostu Avrupalı liderlerin desteğini kullandı. Konferans başlamadan önce İngiltere'nin ve Fransa'nın desteğini zaten kazanmayı başarmıştı. Şimdi konferansta Yüksek Konsey'in diğer iki üyesi olan İtalya'yı ve Amerika'yı ikna etmek çabasına girecekti. Venizelos Yunan halkının Megali İdea hayalini gerçekleştirecek olan toprak taleplerini 30 Aralık'ta yazdığı bir memorandumla Paris Barış Konferansı'na katılan temsilcilere ve tüm dünyaya açıkladı. Venizelos bu memorandumunda yalan yanlış nüfus istatistiklerini kullanarak Batı Anadolu'da, Epir bölgesinde, Trakya'da, Ege Adaları'nda, Yunanistan'a katmak istediği topraklarda Yunan nüfusunun Türk nüfusundan fazla olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Böylece savaş öncesinde ilan edilen Wilson prensiplerinin on ikinci maddesi gereği bu bölgelerin Yunanistan'a ait olduğunu karar verilecekti. Venizelos memorandumundan sonra 3 ve 4 Şubat'ta Barış Konferansı'nın en üst komitesi olan Yüksek Konsey'e iddialarını sözlü olarak sunma şansını yakaladı. Ancak Venizelos'un başarılı sunumuna rağmen Yüksek Konsey Yunanistan'ın toprak iddiaları konusunda anlaşmaya varamadı ve bu konunun görüşülmesi için yeni bir komitenin kurulmasına karar verdi. Yunanistan'ın toprak iddialarını görüşmek için kurulan komite üyeleri arasında da bir anlaşma gerçekleşmedi. Komitede bulunan İngiliz ve Fransız üyeler Yunanistan'ın toprak iddialarını desteklerken, Amerikalı ve İtalyan temsilciler bu iddialara itiraz ediyorlardı. Komitedeki İtalyan delegeler savaş öncesi gizli antlaşmalar ile kendilerine vaat edilen Batı Anadolu topraklarından ve altı yıldır hâkimiyeti altında bulunan On İki Adalar'dan Yunanistan lehine vazgeçmek istemiyorlardı. Amerikalılar ise Venizelos'un konferansa sunmuş olduğu nüfus istatistiklerinin yanlış ve uydurma olduğunu, Batı Anadolu'nun ekonomik, coğrafi ve siyasi sebeplerden dolayı Anadolu'dan koparılamayacağını dile getirmekteydiler. Venizelos komitenin iddialarını onaylamaması üzerine komitenin İngiliz danışmanı Harold Nicolson'un tavsiyesi üzerine Amerikan başkanı Wilson ile direkt olarak iletişime geçerek Amerika'nın desteğini kazanmak istedi. Yunan liderinin bu hamlesi ve güçlü propagandası Nisan ayında Amerika'nın desteğini kazanmasını sağladı. Şimdi sadece konferanstaki iddiaları karşısında İtalyanların muhalefeti kalmıştı. Venizelos bunu da bertaraf etmek için Anadolu'da Yunanlı yerleşimcilere Türkler tarafından mezalim yapıldığını ve İtalyanların Türkleri desteklediği yalanını uydurdu. Sözde mezalimi durdurmak için de Batı Anadolu'ya Yunan askerlerini göndermek için Yüksek Konseye başvurulara bulunmaya başladı. Bu yalan yanlış mezalim haberlerinin ve konferanstaki güçlü Yunan propagandasının yanında Venizelos'u hedeflerine

yaklaştıran başka bir gelişme daha ortaya çıktı. İtalya, 1919 yılının Mart ayında savaş öncesi kendisine vaat edilen Anadolu topraklarını ele geçirmek için harekete geçti. Bu gelişmelerden yararlanmak isteyen Venizelos konferansta İtalyanların bir oldu-bitti ile Anadolu'yu işgal etmek istedikleri tezini ortaya attı. Gerçekten de İtalyanların Anadolu işgalleri Yüksek Konsey'in üyelerini kızdırmıştı. Venizelos'un aradığı fırsat 24 Nisan'da Yüksek Konsey'in Adriyatik kıyılarındaki Fiume bölgesinin kime ait olacağı konusunda yaptıkları toplantıda ortaya çıktı. İtalya'nın bölgeyi ilhak etme isteğine karşı Amerikan başkanı Wilson çok sert bir tepki gösterdi. Bu tartışmanın ardından İtalyan temsilciler aynı gün konferanstan ayrılma kararı aldılar. Venizelos'un istediği ortam oluşmuştu. İtalyan temsilcilerin katılmadığı 6 Mayıs 1919 tarihli Yüksek Konsey toplantısında Venizelos'un yakın dostu olan İngiltere başbakanı Lloyd George Yunanlıların Anadolu'daki soydaşlarını korumak için Batı Anadolu'ya asker çıkarmasını teklif etti. Diğer Yüksek Konsey Üyeleri de İtalyanların Anadolu'daki işgallerinden dolayı İtalya'ya kızgınlık içerisindeydi ve Lloyd George'un bu teklifini kabul ettiler. Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndaki çabaları meyvesini verdi, Yunan Birlikleri 15 Mayıs 1919 günü sabahın erken saatlerinde İzmir'e çıktılar.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

The National Archives

- F.O. 286/702, 213131, FO 286/702, Amiral Calthrope'un 24 Mayıs tarihinde İngiltere Dışişleri bakanlığına gönderdiği nüfus istatistikleri, 24 Mayıs 1919, F.O. 286/702, 6 Mart 1919; Yunanistan Toprak İddiaları Üzerine Kurulan Komite Raporları, 18 Şubat-8 Mart 1919, F.O. 286/702, 8321, F.O. 608/37/1, No:19, F.O. 608/103/1, No:4400, FO 608/92, 8275, F.O. 608/103/8079, 536, F.O. 608/93/9071, 609, F.O 608/89/1, 9328, F.O. 608/104/10126, 1032
- Akşin, S. (1986). Paris Barış konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e çıkarma kararı. *Üçüncü askeri tarih semineri bildirileri*. (ss.174-188). Ankara: Gnkur.
- Albrecht-Carrie, R. (1939). The present significance of the treaty of London of 1915, *Political Science Quarterly*, Vol.54, 364-390
- Battle, W. J. (1920). Greece at the peace table, *The classiacal journal*, 16, 2-14
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk inkılabı tarihi*, C.III, Kısım II, Ankara: TTK yayınları.
- Budak, M. (2014). *Misak-ı Milli'den Lozan'a*. İstanbul: Küre yayınları.
- Clogg, R. (1991). *Modern Yunanistan tarihi*. (D. Şendil, Çev.) İstanbul: İletişim yayınları.
- Dalby, A. (2004). *Elefterios Venizelos, 1919-1923 barış görüşmeleri ve sonrası*.
- Dalezioiu, E. (2012). *Britain and Greek-Turkish War and settlement of 1919-1923: the pursuit of security by "proxy" in Western Asia Minor*. (Unpublished doctoral thesis). Department of history faculty of arts university of Glasgow, Glasgow
- Demirhan, H. (2012), *Yunanistan'da emperyalist kavga (1914-1918)*. İstanbul: İdil yayıncılık.
- Demirhan, H. (2016). *Büyük güçlerin gölgesinde Yunan isyanı*. İstanbul: İdil yayıncılık.
- Demirkent (Çev.) Ankara: Akıl çelen kitapları.
- Diomidis, N. P. (1978). *Greece at the Paris Peace Conference (1919)*. Thessaloniki: Institute for Balkan studies.
- Erdem, N. (2009). *Yunan tarihçiliğinin gözüyle anadolu harekatı, 1919-1923*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, İstanbul.
- Goldstein, E. (1989). Great Briatin and greater Greece 1917-1920, *The historical journal*, 32, (2), 339-356
- Hind, J. W. (1978). *Lloyd George and the Turkish question: an examination of Lloyd George's Turkish policy, 1918-1922*. (Unpublished master thesis). The University of British Columbia, Canada
- Kasalak, K.& Deveci, C. (2017). Paris Barış Konferansı'nda siyonistlerin talepleri. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 54(10), 298-306.

- Kissinger, H. (2009). *Diplomasi*, (İ. H. Kurt, Çev). İstanbul: İş bankası yayınları.
- Kitsikis, D. (1974). *Yunan propagandası*, (H. Devrim, Çev.), İstanbul: Kaynak kitapları.
- Köse, İ. (2014). Paris Barış Konferansı tutanakları ve başkan Woodrow Wilson'un Türk algısı. *History Studies*, 6, (3), 217-238.
- Macmillan, M. (2004). *Paris 1919*, (B. Dişbudak, Çev). Ankara: ODTÜ yayıncılık.
- Montgomery, A.E. (1994). Lloyd George and the Greek Question, 1918-22. A. J. P. Taylor (Ed.), *Lloyd George twelve essays*. (ss. 257-284). Ipswich: Ipswich Book Co. Ltd.
- Nicolson, H. (1964) *Peacemaking 1919*. London: Mathuen & Co Ltd.
- Pallis, A. A. (1995). *Yunanlıların Anadolu macerası (1915-1922)*, (O. Azizoğlu, Çev.) İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Smith, M. L. (1978). *Anadolu üzerindeki göz. (H. İnal, Çev)* İstanbul: Hürriyet yayınları.
- Smith, M. L. (2008). Venizelos' Diplomacy, 1910-23: From Balkan Alliance to Greek-Turkish Settlement, P.M. Kitromilidies (Ed.), *Elefterios Venizelos, the trials of statesmanship* (ss.134-192). Edinburgh: Edinburgh university Press.
- Sonyel, S. (1973). *Türk Kurtuluş Savaşı ve dış politika I*. Ankara: TTK yayınları.
- Söylemezoğlu, G. K. (2001). *Yok edilmek istenen millet*. İstanbul: Cumhuriyet yayınları.
- Toynbee, A. J. (2007). *Türkiye'de ve Yunanistan'da batı meselesi*. (K. M. Orağlı, Çev.) İstanbul: Yeditepe yayınevi
- Türk İstiklal Harbi*, (1963). Ankara: Gnkur basımevi
- Venizelos, E. (1919). *Greece before the peace congress of 1919*. New York: American-hellenic society.
- Woodhouse, C.M. (1985). The offer of Cyprus: October 1915, *Greece and great Britain during World War I* (ss.77-97). Thessaloniki: Institute for Balkan studies.